

Pluimveeketen

Inleiding en algemene uitgangspunten

- De pluimveesector houdt zich bezig met het produceren van hoogwaardig pluimveevlees en eieren. Daarnaast is de Nederlandse sector een belangrijke leverancier van broedeieren en eendagskuikens. De productie van pluimveevlees en eieren zijn twee separate ketens van primaire productie (de pluimveebedrijven), verwerking, toelevering en distributie. De totale werkgelegenheid van beide ketens bedraagt circa 22.500 arbeidsjaren.
- De sector is continu in beweging, gericht op innovaties en gestuurd door ontwikkelingen in de vraag vanuit de markt. In 2019 heeft de sector samen met de overheid en maatschappelijke organisaties de ambities en acties voor de verdere verduurzaming geformuleerd in een sectorplan. Op dit moment wordt uitvoering gegeven aan de uitvoeringsagenda.
- De sector levert hoogwaardige producten voor met name de West Europese markt. Voorwaarden omtrent de productie dienen bij voorkeur uit de markt te komen, zodat er een meerprijs voor betaald wordt. Die eisen kunnen overigens per land verschillen.
- Europees Level Playing Field: houderijsystemen zijn sterk van invloed op de kostprijs en daarmee de concurrentiepositie op de Europese markt van de Nederlandse (pluim)veehouder. Een gelijk speelveld is van groot belang om deze concurrentiepositie te behouden. Ook de verdere verduurzaming conform de uitvoeringsagenda komt hiermee onder druk.
- Onderstaand de impactanalyse voor de pluimveeketen, waarin op hoofdlijnen de huidige praktijk is weergegeven, waarbij sprake is van afwijking van de “natuurlijke behoefte”.

Huisvesting en houderijsystemen (volgens natuurlijke behoefte)

- Buiten huisvesting: negatief effect op beheersbaarheid milieu (fijn stof, ammoniak) en diergezondheid (verspreiding vogelgriep via wilde vogels)
- Machinaal uitbroeden broedeieren en selectie van kuikens in de broederij
- (Broed)eieren verzamelen uit legnest
- Doden leghaantjes
- Regulatie van licht in stal bijvoorbeeld bij verenpikkerij of gereed maken voor transport
- Regulatie van klimaat / ventilatie in gesloten / open stallen
- Omvang van koppels in de stal
- Geen hanen bij de hennen (behalve bij bio-dynamisch)
- Gebruik van veevoergrondstoffen anders dan in de “vrije natuur” gevonden worden; tevens gebruik reststromen uit levensmiddelen industrie (circulariteit)

Ingrepen

- Resterende ingrepen waar het achterwege laten van de ingreep een groter negatief effect op dierenwelzijn heeft dan de ingreep zelf; bijvoorbeeld het verwijderen van de achterste teen bij hanen voor de fok

Diergezondheid:

- Vaccineren van dieren
- Bloedmonsters nemen voor monitoring diergezondheid
- Toevoegen van additieven aan drinkwater en voer (probiotica, prebiotica, mineralen, vitaminen etc.)

Transport

- Afvoer dieren naar de slacht op slachtrijpe leeftijd
- Transport eendagskuikens
- Tussentijdse verplaatsingen
- Vangen en laden van pluimvee

NB. Naast het amendement gericht op artikel 2.1 is tevens een amendement aangenomen tot wijziging van artikel 2.6. Daarin wordt het mogelijk om bij ministeriële regeling een fokverbod in te stellen niet alleen bij een besmettelijke dierziekte, maar ook indien sprake is van (dreiging van) dierenwelzijnsproblemen. Gezien de open formulering die hiermee ontstaat gelden veel van de argumenten die in deze brief genoemd zijn ook voor artikel 2.6.

Melkveehouderij

De Duurzame Zuivelketen onderschrijft het belang van dierenwelzijn en heeft het verbeteren van dierenwelzijn daarom opgenomen als één van de doelen om aan te werken. De Duurzame Zuivelketen streeft naar een continue verbetering van dierenwelzijn in de Nederlandse melkveehouderij.

Algemene uitgangspunten

- Internationaal speelveld. Houderijsystemen zijn onderdeel van de concurrentiepositie van de Nederlandse melkveehouderij. Nederland loopt qua melkveehouderij voorop als het gaat om integrale benadering waarbij het dier centraal staat zie ook het programma Duurzame Zuivelketen zoals geaccordeerd in september 2019.
- Het dier staat centraal als het gaat om dierenwelzijn. In navolging van de EU standaard Welfare Quality en in afstemming met LNV is dat een beleids- en implementatielijnen die 10 jaar geleden ingezet is.
- Alle dieren in Nederland zijn in meer of mindere maten gehouden dieren. Door aanwijzing van leefgebieden, corridors, beheren, introductie van natuurlijke vijanden sturen we de populatie. Alle dieren hebben eenzelfde soort “recht” of het gaat om huisdieren, landbouwhuisdieren of dieren zoals in Oostvaardersplassen, Veluwe of in andere gebieden.
- Landbouwhuisdieren zijn gehouden dieren met als productiedoel veelal voedselproductie echter Nederland staat bekend om het “vierkantsverwaarden” elk onderdeel van het dier heeft een waarde. De huid, botten, haren ed vinden allemaal een weg. De circulariteit (kringloopbouw) van het Nederlandse landbouwhuisdier is een voorbeeld voor de circulaire samenleving.
- De mens is een omnivoor. In het voedselpatroon van een omnivoor passen plantaardige bestanddelen én dierlijke bestanddelen. Al deze bestanddelen bevatten veel nuttige voedingsstoffen in verhouding tot de energie (calorieën) die ze aanbrengen. Deze balans tussen plantaardige en dierlijke bestanddelen maakt het voedselpatroon duurzaam.

Huisvesting en houderijsystemen (volgens natuurlijke behoefte)

- Koe staat centraal zowel in de wei als in de stal. Bijvoorbeeld op hete dag gaan dieren vroeger en later naar de wei om te grazen ze mijden de warme uren.
- Kuddegedrag dieren houden in groep met vergelijkbare behoefte/ zorg vraag.
- Mogelijkheid tot het afzonderen van kwetsbare dieren (jong, oud, ziek en rondom afkalven)
- Gebruik van circulaire grondstoffen bv melkpoeder ipv volle melk.
- Komen tot integrale milieu- en duurzaamheids én dierenwelzijnsambities waaronder sluiten van voer- en mestkringlopen.

Ingrepen

- Hoornaanzet verwijderen of bijpunten van horens voor veiligheid van dier en mensen
- Identificatie en Registratie van dieren voor traceren tbv diergezondheid én voedselveiligheid

- Voortplantingstechnieken KI/ ET tbv snellere genetische voortuitgang/ genendiversiteit.
- Aanbrengen van sensoren ter ondersteuning van management (tochtdetectie, melkrobot, weiderobots)

Diergezondheid:

- Toedienen van medicijnen (oa ontwormen)
- Toevoegen van additieven aan het voer (mineralenpreparaten)
- Verzorgen van dieren zoals bekappen van klauwen, scheren van dieren, voeren/drenken van dieren.

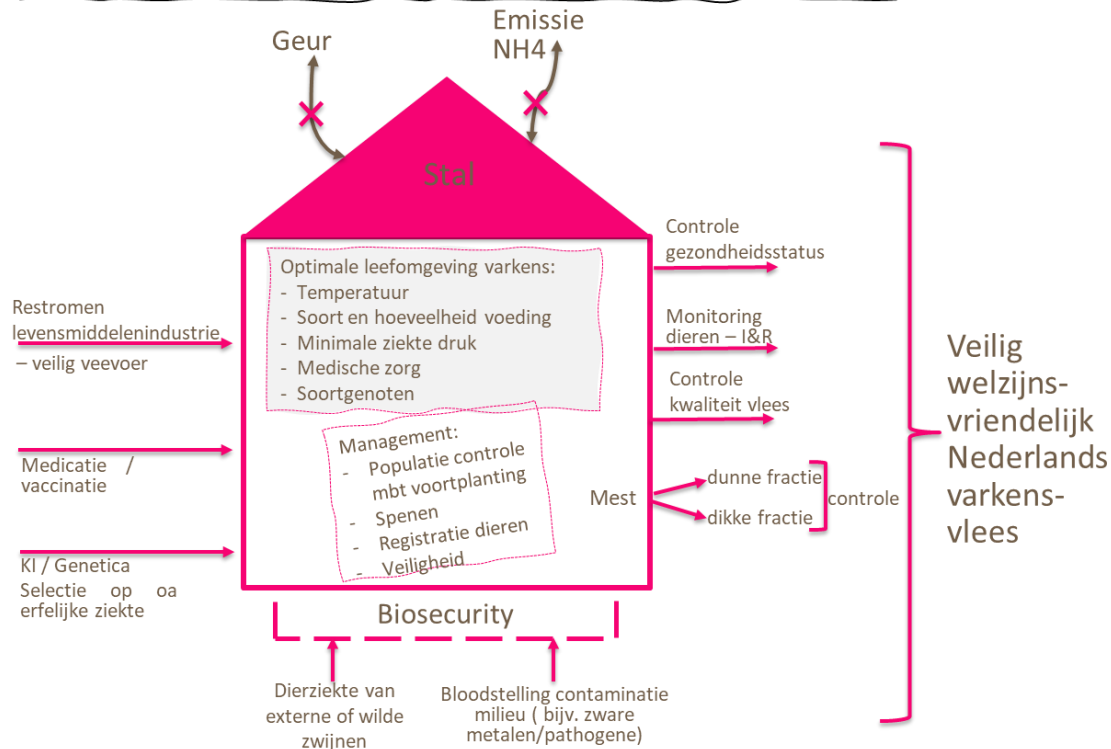
Transport

- Afvoer dieren naar volgende schakel in de keten; nuka's naar vleeskalverhouderij en de slacht op slachtrijpe leeftijd.
- Transport tussen opfoklocatie en afkalflocatie
- Transport naar weilanden / natuurgronden op afstand (uitscharen van dieren)

Varkenshouderij

Waarom houden we varkens zoals we ze houden

Impactanalyse varkenshouderij van amendement Wet Dieren

Welzijn is een vanzelfsprekend thema geworden binnen de varkenshouderij. Het amendement op de wet dieren suggereert dat er geen ontwikkelingen zijn en deze in wetgeving moeten worden geregeld. Begin van deze eeuw hadden we bijvoorbeeld nog geen groepshuisvesting voor zeugen, werden biggen nog onverdoofd gecastreerd en leefde 4 miljoen van de varkens in Nederland nog niet volgens het Beter Leven Keurmerk. Anno 2021 is dit wel! Maar ook de varkenshouderij kijkt vooruit en wil verder werken aan verschillende thema's die allemaal beschreven staan in het sectorplan [CoViVa](#). Spoor 4 'robuuste, gezonde varkens in een diervriendelijke houderij' staan deze ambities in.

Impact amendement

Het amendement zal negatieve impact hebben op thema's waar hard aan is gewerkt afgelopen jaren. Wanneer men voor het ene kiest, gaat het ten gevolgen van het andere;

- Verminderde uitstoot door luchtwassers *of* toename uitstoot ammoniak
- Welzijn zeug in de kraamstal "loskramen" *of* welzijn biggen? Door loskramen neemt de biggen sterfte toe doordat deze per ongeluk dood worden gelegen door de zeug. Terwijl er afgelopen jaren hard gewerkt is om de uitval van biggen te verlagen.
- Korte ingreep op jonge leeftijd (staart couperen) *of* langdurige pijn, infectie en toename antibiotica? Staartbijten is een zeer complex probleem wat voor komt in alle verschillende

houderij systemen; het is niet simpel op te lossen met meer ruimte en speeltjes (ook varkens in stro met meer ruimte bijten staart). Veel onderzoek en praktijkproeven zijn gedaan, maar er is nog steeds geen 100% zekerheid of oplossing. Niemand coupeert voor zijn lol staarten, maar niemand wil bebloede afgebeten staarten en het leed van staartbijten bij zijn varkens wat toename op infectie en antibiotica gebruik met zich meebrengt.

- b. Hoge gezondheidsstatus van varkens door biosecurity in een stal *of* blootstellen aan ziektes buiten met kans op uitbraak van een ziekte waar nu de varkenshouderij vrij van is (schurft, Aujeszky, AVP, ...)
- c. Natuurlijke voorplanting *of* inseminatie waardoor je zowel infectieuze als erfelijke ziektes kan voorkomen en minder verwondingen.
- d. Controle op circulair veevoer *of* kans op onveilige voedselopname van het varken; de voeding van het varkens voldoet aan veiligheidseisen en draagt bij aan circulariteit van reststromen uit de levensmiddelenindustrie. Wanneer varkens op een natuurlijke wijze hun eigen voedsel moeten opzoeken, is deze controle en circulariteit weg.
- e. Gecontroleerde productie *of* wildgroei elders in Europa; in Nederland zijn er varkensrechten en in bijvoorbeeld Spanje niet. Hierdoor is er een beperking in het aantal varkens wat we kunnen houden in Nederland waar we controle op hebben.
- f. Scheve kostprijsverhoudingen en import van ongecontroleerd welzijnsonvriendelijk goedkoper vlees *of* eerlijk EU level playing field voor de Nederlandse varkenshouders; uit enquête met een willekeurige groep Nederlanders blijkt dat 93% achter de Nederlandse varkenshouder staat en 95% vlees eet.
- g. Identificatie van varkens door oormerk *of* geen controle m.b.t. voedselveiligheid en geen monitoring bij dierziekte uitbraak.

Coviva en 2030

Via het actieplan CoViVa is er al een route uitgestippeld naar 2030 voor het houden van lange staarten in reguliere varkenshouderij. Ook is er samenwerking op Europees niveau richting 2030. Varkens houden met lange staarten gaat echt niet over 1 nacht ijs en is zeer complex; met tools zoals de welzijnscheck wordt er op de bedrijven inzicht gegeven in verschillende factoren. Ook met trajecten zoals welzijnscoaches en stapsgewijs meer varkens houden met lang staarten, wordt er ervaring opgedaan door varkenshouders. Varkenshouders zijn hier dus wel degelijk mee bezig met kleine aantallen en wisselende successen; het gaat soms maanden goed en opeens start het staartbijten. Als maatschappij moeten wij ons de vraag stellen hoeveel % staartbijters wij gaan accepteren; 95% intacte staarten tot aan slacht betekend 5% varkens welke langdurig aan hun staart worden gebeten. Op een bedrijf van 2000 varkens is dat 100 varkens per jaar. Maar welk % is wel redelijk? Hierop is wetenschappelijk geen antwoordt. Per direct alle varkens lange staarten houden, betekend het omgekeerde!

Daarnaast wordt de lange staart niet uitbetaald en wil de markt en consument hiervoor geen extra uitgaven doen, terwijl er wel degelijk investeringen voor moeten worden gedaan en een terugverdienmodel onmogelijk is. Coviva stuurt aan op ontwikkeling van dierwelzijn vanuit de markt en niet vanuit de wetgeving; wanneer er vraag komt vanuit de consument, zal de markt hier extra voor willen gaan bijdragen en kunnen varkenshouders verder investeren in dierwelzijn.

POV - Postbus 240 - 8000 AE Zwolle
T 088 - 888 66 05 - E info@pov.nl - I www.pov.nl - KvK 61024341

Melkgeitenhouderij

Impactanalyse melkgeitenhouderij van amendement Wet Dieren

De melkgeitenhouderij heeft als doel het produceren van geitenmelk. Geiten zijn herkauwers en verteren daardoor erg goed celwandrijk plantaardig voedsel, zoals gras, hooi en snijmaïs dat voor mensen niet eetbaar is. Geiten worden gehouden op stro. De mest gemengd met stro is goed voor het bodemleven. Het blijkt dat het bodemleven door aanbreng van geitenmest bijna verdubbeld [bron: onderzoek van Wageningen Environmental Research (Alterra)].

Het amendement raakt de huidige en toekomstige ontwikkelingen in de melkgeitenhouderij onder meer omdat de invulling van benadeling van dierenwelzijn en gezondheid op dit moment onvoldoende afgekaderd zijn. De vraag is mogen dieren nog in groepen worden gehouden en hoe groot mogen deze groepen zijn? Mogen jonge dieren na de geboorte nog apart gehuisvest worden? Dit levert voor de melkgeitenhouderij nogal een impact op.

Huisvesting en houderijsystemen (volgens natuurlijke behoefte)

- Doelstelling van de sector is te komen tot integrale milieu- en duurzaamheids- én dierenwelzijnsambities waaronder sluiten van voer- en mestkringlopen.
- Natuurlijk eetgedrag betekent niet langer gebruik maken van restproducten van levensmiddelen zoals bietenpulp, Citrus pulp en maisgluten als veevoer voor geiten.

Ingrepen

- Onthoornen of bijpunten van horens voor veiligheid van dier en mensen niet langer toegestaan.
- Identificatie en Registratie van dieren voor traceren tbv diergezondheid én voedselveiligheid Aanbrengen/vervanging oormerken niet meer toegestaan? Wettelijke eisen zijn recent nog aangescherpt
- Bloedmonstername oa voor bepalen dierziektstatussen (CL/CE/Q-koorts) op de bedrijven niet meer toegestaan?
- Vaccinatie tegen Q koorts en andere ziekten niet meer toegestaan?
- Voortplantingstechnieken KI/ ET tbv snellere genetische voortuitgang/genendiversiteit en preventie van overdracht van ziekten.

Diergezondheid:

- Lammeren niet langer apart mogen huisvesten van de moeder om ziekte overdracht te voorkomen.
- Lammeren langer met mogen voeden met niet-moedermelk om ziekte overdracht te voorkomen.
- Individueel huisvesten van lammeren in de eerste dagen na de geboorte om ziekte overdracht te voorkomen niet meer toegestaan.
- Toedienen van medicijnen aan zieke dieren
- Toevoegen van additieven aan het voer (mineralenpreparaten)

- Bekappen van klauwen
- Melken van dieren
- Scheren van dieren
- Voeden / water geven van dieren.

Transport

- Afvoer dieren naar volgende schakel in de keten; slacht op slachtrijpe leeftijd.
- Transport tussen opfokbedrijven en melkgeitenbedrijf.
- Transport bokjes naar afmestbedrijven

Kalversector

De kalversector houdt zich bezig met doel het produceren van hoogwaardig kalfsvlees, door middel van het in groepen houden van kalveren, die voor het overgrote deel uit de Noordwest Europese melkveehouderij afkomstig zijn. De producten worden met name geleverd aan Zuid- en Noordwest-Europese markt. De werkgelegenheid in de totale sector is ca. 22.500 arbeidsjaren.

De sector werkt voortdurend aan de verbeteringen en werkt aan verdere verduurzaming verbeteringen (zie o.a. sectorplan Versnelling verduurzaming kalversector), ook op het gebied van diergezondheid en dierenwelzijn.

Houderijsystemen zijn sterk van invloed op de kostprijs en daarmee de concurrentiepositie op de Europese markt van de Nederlandse veehouder. Een gelijk internationaal speelveld (Europees level playing field) is van groot belang om deze concurrentiepositie te behouden.

Huisvesting en houderijsystemen

- Niet langer huisvesten van een kalf in een stal, enkel samen met de koe buiten op gras houden. Hokafscheiding, vloer etc. zijn 'onnatuurlijk' van aard.
- Scheiden van kalf en koe en voor rosé kalveren het afspenen van de melk.
- Individueel huisvesten van kalveren in de eerste weken na aanvoer.
- Gescheiden houden van vaars- en stierkalveren tijdens groepshuisvesting.
- Afzonderen van zieke of kwetsbare kalveren.
- Gebruik van (circulaire) veevoedergrondstoffen anders dan in de 'vrije natuur' voor het kalf beschikbaar.
- Integrale aanpak van milieu-, duurzaamheids-, diergezondheids- en dierenwelzijnsambities

Ingrepen en diergezondheid

- Aanbrengen/vervanging oormerken
- Diergeneeskundige zorg, waaronder behandeling/injecties met diergeneesmiddelen en vaccinaties, etc.
- Bloedmonsternamen.
- Een verbod op het onthoornen van kalveren bij bepaalde runderrassen met snel groeiende hoornen.
- Scheren van dieren

Transport

- Aanvoer op het kalverbedrijf.
- Tussentijdse verplaatsingen.
- Afvoer van slachtrijpe dieren naar het slachthuis

Schapenhouderij

Punten die als mogelijk “onnatuurlijk” aan de orde kunnen zijn:

Huisvesting

- Houden van drachtige ooien in kraamhokjes (veiligheid lammetjes)

Verzorging dieren

- Voeren en drenken van dieren
- Bekappen klauwen
- Scheren schapen
- Weiden van schapen

Veiligheid

- Bieden veiligheid en bescherming tegen o.a. wolf. (flexnetten kan niet meer).

Diergezondheid

- Gebruik van medicijnen
- Ontwormen
- Toepassen van vaccinaties
- Toepassen van oormerkjes
- Toepassen van sensoren ter ondersteuning van diergericht management

Transport

- Verplaatsen van schapen naar een andere weide / natuurgebied

Vleesveehouderij

Punten die als mogelijk “onnatuurlijk” aan de orde kunnen zijn:

Verzorging dieren

- Voeren en drenken van dieren
- Bekappen klauwen
- Weiden van vleesvee

Veiligheid

- Bieden veiligheid en bescherming tegen o.a. wolf.
- Onthoornen of bijpunten hoorns met oog op veiligheid mens en dier
- Castratie met oog op veiligheid mens en dier

Diergezondheid

- Gebruik van medicijnen en ontwormen
- Toepassen van vaccinaties
- Toepassen van I&R-oormerken
- Toepassen van sensoren ter ondersteuning van diergericht management
- Toepassen van keizersnede bij moeilijke levensbedreigende geboorten
- Nemen van bloedmonsters

Transport

- Verplaatsen van dieren naar een andere weide / natuurgebied

Fokkerij

- Toepassen van KI en/of embryotransplantatie

Konijnenhouderij

Al sinds 2006 neemt de Konijnenhouderij bovenwettelijke maatregelen om het welzijn van de konijnen verder te verbeteren. Inmiddels zijn die bovenwettelijke maatregelen vastgelegd in de wet. Er ligt nu een Plan van Aanpak Huisvesting met een nieuw pakket bovenwettelijke eisen vanuit de sector zelf. Bedoeld om nog beter in te spelen de behoefte van de dieren en verder verbeteren dierenwelzijn. De EU loopt hierbij ver achter.

Hierbij het pleidooi voor een brede wetenschappelijke analyse. Voorbeeld is het graafgedrag van konijnen. In de toelichting (geen wettelijke waarde) wordt graven van konijnen genoemd.

Graven van konijnen is wel een gedraging maar geen natuurlijke behoefte! Konijnen vertonen ook geen "graafdrang". Er is dan ook gegronde twijfel of graven natuurlijk gedrag is. Terwijl dit wel steeds klakkeloos herhaald wordt.

Veelogistiek sector

De veelogistieke sector ontwikkelt zich constant. Technische innovaties en nieuwe inzichten maken dat de sector steeds in beweging is ook op het gebied van dierenwelzijn. Vee&Logistiek Nederland was initiatiefnemer om te komen tot een sectorprotocol extreme temperaturen, welke steeds weer bijgesteld wordt naar aanleiding van evaluaties en nieuwe inzichten. Daarnaast werkt Vee&Logistiek Nederland met een groot aantal ketenpartners samen met de overheid in een PPS aan een groot 4-jarig onderzoek, uitgevoerd door Wageningen UR, om meer parameters voor welzijn onderweg te ontwikkelen en meer verantwoording van de sector naar buiten toe over het verloop van transporten te realiseren.

Hieronder zijn de directe en indirecte gevolgen voor de veelogistieke sector geschetst wanneer dit amendement zonder aanpassing wordt geïmplementeerd.

- Tijdelijke huisvesting: op exportverzamelcentra en quarantainestallen is er sprake van tijdelijke huisvesting. Deze moet aan andere eisen voldoen dan die in de veehouderij. Dit is onder andere een gevolg van de hoge eisen die aan de bioveiligheid van deze faciliteiten worden gesteld. De sector maakt zich grote zorgen dat de eisen van de veehouderij ook aan deze groep bedrijven worden opgelegd en waar vervolgens niet aan voldaan zal kunnen worden omdat dit veelal in conflict zal zijn met de specifieke regelgeving die voor deze groep van toepassing is. Aansluiting bij de diergezondheidsverordening (AHR) is hier essentieel.
- Verzamelen van dieren: het verzamelen, selecteren en hergroeperen van dieren is een essentieel onderdeel van de veehouderijketen. Zonder dit proces kunnen er geen homogene groepen gecreëerd worden voor de afnemer. Dit betekent een slechtere verwaarding van het dier en dus een lagere opbrengst voor de veehouder. Bovendien zal het bijvoorbeeld in de kalverketen meer variatie in de stal en daardoor een hoger antibioticagebruik als gevolg hebben.
- Transport: de vraag is of transport van dieren nog wel mogelijk is met dit amendement. Vee&Logistiek Nederland werkt, zoals hierboven al omschreven, met een groot aantal ketenpartners samen met de overheid in een PPS aan een groot onderzoek over transport en dierenwelzijn. Zijn dit soort inspanningen voor niets geweest?
- Transportbewegingen: indien transport nog wel kan plaatsvinden, zou het aantal transportbewegingen en daarmee de impact op het milieu drastisch omhoog kunnen gaan als gevolg van aanpassingen in de veehouderij. Dit zou bijvoorbeeld het gevolg kunnen zijn als er niet meer onthoofd zou mogen worden. Deze dieren moeten vervolgens gescheiden vervoerd worden wat resulteert in meer vervoersbewegingen.
- Welzijn chauffeur: als bepaalde ingrepen bij dieren worden niet meer uitgevoerd mogen worden, kan dit gevaarlijkere situaties op voor de chauffeur. Onthoornen en castratie zijn daar voorbeelden van.
- Gebruik drijfmiddelen: het gebruik van drijfmiddelen waaronder veeprickers zou mogelijk met dit amendement onmogelijk worden. Vee&Logistiek Nederland wil zich inzetten om het

vakmanschap te vergroten en daarmee het gebruik van dit soort middelen te verminderen. Echter het is essentieel dat deze middelen in gevaarlijke situaties voor de chauffeur ingezet kunnen worden.

- Europa: Nederland is geen eiland. We hebben te maken met een gemeenschappelijke markt en Europese regels. Bepaalde zaken kunnen we voor Nederland verbieden, maar zullen we voor de Europese bewegingen moeten blijven faciliteren. Dit kan resulteren in “onlogische” dierstromen, wat niet altijd een betere situatie oplevert voor diergezondheid en dierenwelzijn in Nederland. Het is daarom essentieel aan te sluiten bij Europese regelgeving, zoals de diergezondheidsverordening (AHR), en Europese ontwikkelingen zoals die als gevolg van Farm2Fork zullen plaatsvinden.
- Samenhang met ander beleid: ontwikkelingen op andere beleidsterreinen kunnen invloed hebben op activiteiten in de veelogistieke sector. Voorbeeld hiervan is de fosfaatreductie geweest, waar als gevolg van deze maatregelen zeer veel dieren verplaatst moesten worden naar bestemmingen in het binnen- en buitenland. Om toch nog een goede prijs te realiseren voor de veehouder én te voorkomen dat dieren onnodig vroegtijdig aan het einde van hun carrière komen, is het essentieel om verschillende afzetkanalen voor levend vee te behouden, ook in andere landen, waaronder derde landen. Zonder dit ventiel is euthanasie en vroegtijdige slacht het gevolg, wat ook voedselverspilling betekent.